

DAVID GINARD I FÉRON

Aurora Picornell

(1912-1937)

De la història al símbol

EDICIONS DOCUMENTA BALEAR

Introducció

Durant els anys trenta del segle passat, tingué lloc a Europa un fenomen insòlit: la incorporació, gairebé sobtada, de milers de dones joves a l'activisme polític d'esquerres. L'arribada d'aquesta sàvia nova, que propicià la reactivació i renovació del moviment obrer, fou el resultat de l'entrecreuament de quatre variables. D'una banda, la Gran Guerra de 1914-1918 sacsejà els instruments de socialització juvenil, des del sistema educatiu fins a les estructures familiars. Per aquest motiu, els joves foren percebuts com una extraordinària força de renovació i exerciren un rol clau en l'evolució de moviments polítics com el socialisme marxista; foren ells –no ho oblidem– part essencial de l'històric trencament que al començament dels anys vint conduí al sorgiment dels partits adscrits a la Internacional Comunista. Per un altre costat, en l'època d'entreguerres s'assistí a un qüestionament parcial de les tradicionals relacions de gènere que conduí a un notable progrés en els drets polítics femenins, singularment la concessió del sufragi. En tercer lloc, els partits obrers esdevingueren actors centrals en la lluita política, amb opcions reals d'accedir al poder en els principals països europeus. Finalment, l'amenaça feixista, sobretot a partir de 1933, originà una reacció de les forces obres, progressistes i democràtiques que propicià el sorgiment d'un fenomen transversal d'enorme envergadura, l'antifeixisme, dins el qual les seccions juvenils i femenines dels partits d'esquerra havien d'exercir una funció transcendental.

En conseqüència, el moviment obrer es veié reforçat amb l'aparició d'un prototip d'activista que –almenys en uns indrets– havia estat fins aleshores gairebé inimaginable: dones molt joves, algunes gairebé adolescents, que assistien a reunions polítiques, parlaven en mítings, encapçalaven manifestacions, escrivien articles en favor de l'emancipació femenina o s'integraven en piquets de vagues. Lògicament, també n'hi hagué, encara que fos amb comptagotes, en l'Espanya on des del 14 d'abril de 1931 s'havia iniciat un agosarat programa de reformes democratitzadores que incloïa mesures a favor de la igualtat entre els sexes en els terrenys polític, jurídic, laboral i educatiu. Algunes activistes obreres, com Aida Lafuente –la *Rosa Roja d'Astúries*– arribaren a empunyar les armes i a caure en combat dins el marc dels Fets d'Octubre del 1934. No cal dir que es tractava d'imatges profundament transgressores, i no tan sols des del punt de vista de les forces més conservadores a les quals plantaven cara aquelles *milicianes*. També resultava pertorbador, sens dubte, per a un obrerisme que, més enllà de la teoria, era en el dia a dia encara molt tradicional en qüestions morals i familiars. No debades, en la majoria dels països –i, sobretot, en els de tradició catòlica– des del principi el moviment obrer s'havia concebut com un fenomen exclusivament masculí.

Aurora Picornell Femenias (1912-1937) constitueix, sense cap mena de dubte, un paradigma d'activista comunista juvenil de l'època. Nascuda en una família obrera de Palma, des de l'adolescència s'implicà en iniciatives de caràcter feminista, laïcista i obrerista. Després de la proclamació de la Segona República, s'afilià al Partit Comunista d'Espanya. Aviat esdevingué la figura més coneguda d'aquesta organització a Mallorca a causa del seu carisma, capacitat de treball i estreta col·laboració política amb el seu company, el cèlebre agent de la Komintern Heriberto Quiñones González. El seu assassinat, pocs mesos després del cop d'Estat de juliol del 1936, representà un dels episodis més dramàtics de la repressió franquista a «l'illa de la calma».

Però més enllà de la seva precoç entrada en l'escena pública, del seu desenfrenat activisme de l'època republicana i del seu tràgic final a mans de pistolers feixistes, el personatge d'Aurora Picornell resulta, per uns altres motius, prou atractiu per a la mirada de la investigació històrica. La brevíssima biografia i l'encara no culminada *postbiografia* d'Aurora aporten, sens dubte, uns elements de reflexió pel que fa als avatars del procés de construcció de les diverses memòries històriques sobre la Segona República i la Guerra Civil a Espanya i, més en concret, a Mallorca. A l'igual que Dolores Ibárruri, la *Pasionària mallorquina* fou des de l'adolescència, abans fins i tot que es proclamàs la Segona República, un símbol mobilitzador de les esquerres. En conseqüència, també hagué de patir els vilipendis sexistes dels adversaris polítics. Lògicament, les circumstàncies de la seva execució atroz no es poden separar d'aqueixes dimensions mítiques. En paral·lel, l'espèss silenci de què fou objecte Aurora Picornell en els quatre decennis que seguiren la victòria franquista, s'expliquen dins el context de la destrucció gairebé completa de les bases socials del moviment obrer i l'esquerra a Mallorca després de 1936 i, sobretot, després de 1948. En fi, la recuperació i l'actualització del símbol, a partir de 1975, resumeix molt bé els èxits, les febleses i els reptes del procés de recuperació de la memòria democràtica i republicana a l'illa en els darrers decennis del segle XX i primers del XXI.

Les pàgines següents pretenen oferir una actualització dels coneixements existents sobre la trajectòria biogràfica d'Aurora Picornell i de les persones que integraren el seu entorn més pròxim, així com una primera anàlisi del procés de simbolització que s'ha generat al voltant de la seva figura. Som conscients que el treball presenta moltes llacunes, producte en part de la manca de documentació essencial, esvaïda per la voràgine que seguí el cop d'Estat de juliol del 1936 i per la indolència que caracteritzà les polítiques relatives a la recerca històrica i la memòria democràtica

en el postfranquisme immediat. He intentat suplir aqueixes mancances a partir d'una recerca que ha combinat fonts documentals, hemerogràfiques, bibliogràfiques i orals molt disperses i sovint col·laterals per a la qüestió que ens ocupa. En conseqüència, queden, sens dubte, molts d'interrogants oberts, alguns dels quals potser no es podran resoldre mai. L'estudi no hauria estat possible sense la col·laboració de moltes de persones. Vull donar les gràcies particularment a Josep Massot i Antoni Nadal, sempre ben disposats a comunicar-me les seves troballes, i a Jorge Molinero, que ha posat al meu abast l'arxiu familiar. També vull tenir un record especial per a la seva mare, Llibertat –germana d'Aurora Picornell–, amb qui vaig compartir un bon grapat d'hores de conversa a Mallorca i a París, així com una infinitat de comunicacions postals i telefòniques des del juliol del 1992 fins poc abans del seu decés, l'octubre del 2015.

Palma, 17 de juliol de 2016